लमजुङको भोर्लेटार क्षेत्रमा प्रचलित लोककथाको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय नेपाली विभाग

स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दशौं पत्र ५४०-ए को आंशिक प्रयोजनका लागि

पृथ्वीनारायण क्याम्पस पोखरामा प्रस्तुत

अध्ययन पत्र

२०७४

अध्ययनकर्ता

डिल्लीराज बराल

प्राइभेट परीक्षार्थी

परीक्षा रोल्नं. : ८५७०००३

त्रि.वि.दर्ता नं. ६-१-४८-५७३-२०००

निर्देशकको सिफारिस पत्र

प्रस्तुत अध्ययन पत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विषय दशौं पत्र (५४०-ए) ५० पूर्णाङ्कको आंशिक प्रयोजनका लागि स्नातकोत्तर द्वितीय वर्षका प्राइभेट छात्र डिल्लीराज बरालले **लमजुङको भोर्लेटार क्षेत्रमा प्रचलित लोककथाको अध्ययन** शीर्षकको अध्ययन पत्र मेरो निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभाग पृथ्वीनारायण क्याम्पसमा सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७४/११/२३

सन्: ०७/०३/२०१८

....

कृष्ण प्रसाद पौडेल

सह प्राध्यापक

नेपाली विभाग, पृथ्वी नारायण क्याम्पस

पोखरा

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत अध्ययन पत्र तयारीका सिलसिलामा मलाई महत्त्वपूर्ण सुझाव एवम् सल्लाह दिएर मार्गदर्शन गर्नुहुने यस अध्ययन पत्रका निर्देशक तथा यस अध्ययन कार्यका लागि नमूना सामग्रीसमेत उपलब्ध गराउने प्रेरणाका स्रोत आदरणीय गुरु नेपाली विभागीय प्रमुख सह प्रा.कृष्णप्रसाद पौडेलज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस अध्ययन पत्रका लागि स्मारिका प्रोफाइल आदि स्रोत सामग्री उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउनु हुने मेरा शुभचिन्तक मध्य नेपाल-६ भोर्लेटार ईशानेश्वर मा.वि का शिक्षक तथा ईशानेश्वर क्याम्पसका क्याम्पस प्रमुख श्री रमेशचन्द्र घिमिरे, उहाँकै सहोदर दाजु नवीनचन्द्र घिमिरे, ज्ञानेन्द्र पौडेल, पं सूर्यप्रसाद पौडेल, विष्णुप्रसाद पराजुलीलगायत आवश्यक लोककथा सुनाई मेरो अध्ययन पत्रलाई सार्थक पार्न सहयोग गर्नुहुने मध्यनेपाल-६ निवासी शारदादत्त घिमिरे, रामकृष्ण घिमिरे, डिल्लीदत्त लम्साल, बलभद्र पौडेल, देवीप्रसाद पौडेल, नरप्रसाद पौडेल, गुणराज पौडेल, टेकनाथ अधिकारी, लीलामणि घिमिरे, श्रीकान्त रेग्मी, मेघनाथ पौडेल, बुद्धिबहादुर भण्डारीलगायत सबैलाई हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु । अध्ययन पत्र तयारीका क्रममा निरन्तर रूपमा व्यवस्थापकीय सहयोगको भूमिका निर्वाह गर्ने मेरा सहयोगी सम्पूर्ण साथीभाइप्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । यसैगरी आवश्यक सन्दर्भ सामग्री उपलब्ध गराइदिने मध्यनेपाल-६ ईशानेश्वर क्याम्पस पुस्तकालयका कर्मचारी धन्यवादका पात्र बन्नु भएको छ । यस अध्ययन पत्रलाई यथासम्भव स्तरीय बनाउनका लागि, मन, वचन र कर्मले सहयोग गर्ने मित्र असफल गौतम, आवश्यक साजसज्जासहितको प्राविधिक सहयोग गरी समयमा सेवा प्रदान गर्ने गण्डकी हाई-टेक कम्प्युटर पोखरा बगरकी बहिनी अनु बराललाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस अध्ययन पत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. पृथ्वीनारायण क्याम्पस नेपाली विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

वि.सं. २०७४/११/२२

सन् ०६/०३/२०१८

डिल्लीराज बराल

परीक्षा रोल नं. ९५७०००३

त्रि.वि. दर्ता नं. ६-१-४८-५७३-२०००

विषय सूची

स्वीकृति पत्र

निर्देशकको सिफारिस पत्र

कृतज्ञता ज्ञापन

अध्याय एक

अध्ययन पत्रको परिचय **१-६**

१.१ विषय परिचय १

१.२ अध्ययन पत्रको शीर्षक ३

१.३ अध्ययन पत्रको प्रयोजन ३

१.४ समस्या कथन ३

१.५ उद्देश्य ३

१.६ पूर्वकार्यको विवरण ४

१.७ अध्ययन पत्रको औचित्य ५

१.८ क्षेत्र र सीमा ६

१.९ अध्ययन विधि ६

१.१० अध्ययन पत्रको रूपरेखा ६

अध्याय दुई

लोक कथाको परिचय र सैद्धान्तिक आधार **७-१७**

२.१ लोककथाको परिचय ७

२.२ लोककथाको परिचय र परिभाषा ७

२.३ लोककथाका तत्त्व ८

२.३.१ कथावस्तु ९

२.३.२ चरित्र चित्रण ९

२.३.३ परिवेश ९

२.३.४ उद्देश्य ९

२.३.५ भाषाशैली १०
२.४ लोककथाका विशेषता १०
२.५ लोककथा र आधुनिक कथामा भिन्नता ११
२.६ लोककथाको वर्गीकरण १२
२.७ नेपाली लोककथाको विकास परम्परा र भोर्लेटारका लोककथा १४
२.७.१ नेपाली लोककथाको विकास प्रक्रिया १४
२.७.२ साहित्यको विकास परम्परामा नेपाली लोककथा १५
क. लोककथाको सङ्कलन र सम्पादन १५
ख. लोककथा अध्ययन र विश्लेषण १५
ग. भोर्लेटारमा लोककथा लेखन परम्परा १५
२.८ भोर्लेटारमा लोककथा विश्लेषणका आधार १६
२.९ निष्कर्ष १६

अध्याय तीन

भोर्लेटार क्षेत्रको परिचय र लोककथाहरूको सङ्कलन **१८-२५**
३.१ परिचय १८
३.१.१ भोर्लेटार क्षेत्रको भौगोलिक स्थिति १८
३.१.२ सांस्कृतिक र सामाजिक स्थिति १९
३.१.३ आर्थिक स्थिति १९
३.१.४ राजनीतिक स्थिति २०
३.१.५ शैक्षिक स्थिति २०
३.२ भोर्लेटार क्षेत्रको साहित्यिक अवस्था २१
३.३ भोर्लेटारका लोककथाको सङ्कलन र वर्गीकरण २२
३.३.१ पौराणिक लोककथा २३
३.३.२ धार्मिक लोककथा २३
३.३.३ अर्ति उपदेशका लोककथा २३
३.३.४ अमानवीय रूपका लोककथा २४
३.३.५ पशुपंक्षीका लोककथा २४

३.३.६ मानवीय स्वभाव र प्रवृत्तिका लोककथा २४
३.३.७ साहस तथा बहादुरीका लोककथा २४
३.३.८ सांस्कृतिक-ऐतिहासिक लोककथा २४
३.३.९ विविध हास्य लोककथा २५
३.४ निष्कर्ष २५

अध्याय चार

भोर्लेटार क्षेत्रमा प्रचलित लोककथाको अध्ययन २६-५१
४.१ कथानकका आधारमा भोर्लेटारका लोककथाको अध्ययन २६
४.१.१ बहादुर छोरो लोककथाको अध्ययन २६
४.१.२ सिधा लोग्नेका घमण्डी स्वास्नीहरू कथाको अध्ययन २८
४.१.३ लक्ष्मी र अलच्छिनी कथाको अध्ययन २८
४.१.४ पारिजात र कल्पवृक्ष कथाको अध्ययन २९
४.१.५ ढुङ्गे सिंह कथाको अध्ययन ३०
४.१.६ दाउरेकी बुद्धिमती छोरी कथाको अध्ययन ३१
४.१.७ कुरौटे आइमाइ कथाको अध्ययन ३२
४.१.८ बुढी बाखी कथाको अध्ययन ३३
४.१.९ सबैको भाषा बुझ्ने केटी कथाको अध्ययन ३३
४.१.१० गरीबीले विछोडिएका लोग्ने स्वास्नीको मिलन कथाको अध्ययन ३५
४.१.११ चोरीको धन कथाको अध्ययन ३६
४.१.१२ अल्छी मयूरको बुद्धि कथाको अध्ययन ३६
४.१.१३ अन्धी बुढीका सहारा कथाको अध्ययन ३७
४.२ निष्कर्ष ३८
४.३ चरित्रचित्रणका आधारमा भोर्लेटारका लोककथा ३८
४.४ उद्देश्यका आधारमा भोर्लेटारका लोककथा ४१
४.५ परिवेशका आधारमा भोर्लेटारका लोककथा ४५
४.६ भाषाशैलीका आधारमा भोर्लेटारका लोककथा ४९
४.७ निष्कर्ष ५०

अध्याय पाँच

उपसंहार	**५१-५४**
५.१ सारांश	५१
५.२ निष्कर्ष	५२
५.३ भावी शोध अध्ययनका लागि सम्भावित शीर्षक	५३
सन्दर्भ सूची	५४
परिशिष्ट	५५-८८